

Ewa Bogusz, Beata Jabłońska, Zuzanna Puchalska, Paulina Nieznańska
Studenckie Koło Naukowe Podróżników
Uniwersytet Rzeszowski
– opiekun naukowy dr Jarosław Herbert

STAN I ROZWÓJ TURYSTYKI UZDROWISKOWEJ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Streszczenie

Współczesne społeczeństwo staje się coraz bardziej świadome konieczności dbania o zdrowie oraz pragnie rozwijać zainteresowania i wzbogacać swoje wyjazdy uzdrowiskowe o aspekt poznawczy, krajoznawczy. Uzdrowiska stwarzają możliwość rozwoju i promocji województwa, dzięki wzrastającej liczbie nie tylko kuracjuszy pragnących poprawić stan zdrowia, ale również turystów stawiających na aspekty wypoczynkowe i krajoznawcze.

Celem pracy była ocena obecnego stanu bazy i turystyki uzdrowiskowej w podkarpackich ośrodkach lecznictwa uzdrowiskowego oraz wyciągnięcie wniosków dotyczących możliwości rozwoju turystyki na tych terenach.

W pracy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. W badaniach wzięło udział 12 ośrodków z czterech podkarpackich miejscowości uzdrowiskowych. Ponadto dokonano analizy dostępnej literatury przedmiotowej.

Wyniki badań wskazują, że niski poziom rozwoju ośrodków uzdrowiskowych spowodowany jest głównie problemami finansowymi. Z odpowiedzi respondentów wynika, że personel jest przygotowany na przyjęcie turystów zagranicznych. Turystyka uzdrowiskowa jest szansą dla rozwoju i promocji województwa podkarpackiego. Wymaga ciągłych, gruntownych badań, nie tylko w kontekście stanu obecnego (stanu bazy uzdrowiskowej i dokonującego się na jej terenie ruchu turystycznego), ale także w kontekście możliwości jej rozwoju i poszerzania oferty oraz zasięgu działania.

Słowa kluczowe: turystyka, uzdrowisko, województwo podkarpackie

Wstęp

Województwo podkarpackie to region najbardziej wysunięty na południowy wschód Polski. Jego obszar wynosi 17844 km² i stanowi około 5,7% powierzchni kraju. Od wschodu na długości 239 km graniczy z Ukrainą, a od południa na długości 134 km ze Słowacją. Region obejmuje swym zasięgiem trzy naturalne krainy geograficzne: fragment Karpat (Bieszczady i Beskid Niski), Pogórze Karpackie oraz Kotlinę Sandomierską, a północno-wschodnią część województwa

obejmuje fragment Roztocza Południowego (Turystyka w województwie podkarpackim, Urząd Stat. 2012).

Podkarpacie położone jest w dorzeczu trzech rzek: Sanu, Wisłoka i Wisłoki, na rzece San znajdują się dwa sztuczne zbiorniki – Jezioro Solińskie i zalew w Myczkowcach tworzące specyficzne strefy ekologiczne a także stwarzające dogodne warunki do aktywnego wypoczynku. Lasy zajmują ponad 36 % powierzchni województwa i pod tym względem zajmuje ono drugie miejsce w Polsce. Region podkarpacki należy do najczystszych ekologicznie regionów Polski.

Podstawą jego atrakcyjności turystycznej jest różnorodność i bogactwo środowiska naturalnego. Podkarpacie zaliczane jest do ścisłej krajowej czołówki pod względem występowania obszarów o cennych walorach krajobrazowych, przyrodniczych i turystycznych oraz znanych obiektów i miejsc dziedzictwa kulturowego. Obszerne tereny podgórskie i górskie, bogata fauna i flora oraz liczne akweny wodne i kompleksy leśne stwarzają idealne warunki do uprawiania i rozwoju wszelkich rodzajów turystyki, ze szczególnym zwróceniem uwagi na turystykę zdrowotną, w tym uzdrowiskową. Istotnym czynnikiem rozwoju turystyki w województwie podkarpackim są też lecznicze wody mineralne występujące i wykorzystywane w znajdujących się na jego terenie uzdrowiskach (ryc. 1).

1) Iwonicz Zdrój - największe uzdrowisko Polski południowo-wschodniej. Pierwsze pisemne wzmianki o nim pochodzą z 1413 r., kiedy stanowił własność rycerską Morawy z Iwancza. Następnie w drodze podziałów spadkowych stał się własnością różnych rodów szlacheckich, m.in. Kmitów i Sienieńskich (Kierzek, Kuciel-Lewandowska, 2012). Wiek XVI w Polsce to okres renesansu, w czasie którego nastąpił dynamiczny rozwój nauk przyrodniczych, w tym medycyny, oraz zwiększenie zainteresowania wodami mineralnymi i peloidami (borowinami i mułami zawierającymi duże stężenie soli mineralnych).

Uzdrowisko Iwonicz ma klimat typu górskiego, łagodny, choć posiadający cechy klimatu kontynentalnego. Samo uzdrowisko posiada wyjątkowy mikroklimat sprzyjający kuracjom i ułatwiający leczenie i rehabilitację (Łazarkowiec, 2007).

2) Rymanów Zdrój - miejscowość uzdrowiskowa położona na pograniczu Pogórza Bukowskiego i Beskidu Niskiego w dolinie rzek Tabor i Czarny Potok w otoczeniu Wzgórz Rymanowskich. Obecnie w skład bazy uzdrowiskowej Rymanowa Zdroju wchodzi 6 jednostek oraz tereny rekreacyjno-rozrywkowe takie jak baseny, muszla koncertowa, oraz wiele tras spacerowych i rowerowych (Osip-Pokrywa, Standzoń-Gierak, 2008).

Uzdrowisko Rymanów posiada górski, silnie bodźcowy klimat, wysokie walory krajobrazowe oraz stosunkowo wilgotne powietrze zawierające dużo ozonu i soli. Leży w jednym z najczystszych ekologicznie rejonów naszego kraju. Dzięki znacznej zawartości jodu w powietrzu klimat Rymanowa posiada cechy kli-

matu morskiego, dlatego kierowani są tu pacjenci cierpiący na choroby układu oddechowego, układu krążenia (po zawale serca i z chorobą wieńcową), choroby przemiany materii, jak również choroby nerek i dróg moczowych (Osip-Pokrywa, Standzoń-Gierak, 2008).

3) Polańczyk Zdrój - najmniejsze i najmłodsze uzdrowisko Podkarpacia położone na wysokości ok. 460-520 m n.p.m. Pierwszy ośrodek sanatoryjny w Polańczyku nosił nazwę „Solinka” i został oddany do użytku w 1971 r., kolejne powstawały do końca lat 70. Dowiercono się tutaj do wód mineralnych – szczaw wodorowęglanowych z domieszkami jodu, żelaza, bromu i sodu (Luboński, 2008). Uzdrowisko Polańczyk posiada klimat o charakterze podgórskim, o umiarkowanej bodźcowości, czyste wody i powietrze, wyjątkowy mikroklimat oraz wysokie walory krajobrazowe. Naturalnym tworzywem leczniczym są tutaj wody mineralne: szczawy wodorowęglanowo-sodowe, chlorkowo-sodowo-bromkowo-jodowe i żelaziste.

4) Horyniec Zdrój - jest najbardziej na wschód wysuniętym uzdrowiskiem statutowym w Polsce. W roku 1999 uruchomiono nowoczesny zakład przyrodolecznicy o nazwie „Uzdrowisko Horyniec” Spółka z o.o., którego powstanie wyznaczyło nowy etap w rozwoju lecznictwa i turystyki uzdrowiskowej w Horyńcu Zdroju.

Uzdrowisko Horyniec Zdrój posiada klimat wyżynny, umiarkowanie bodźcowy, występują w nim cechy klimatu kontynentalnego, co powoduje bardzo chłodne zimy i ciepłe pory letnie. Tworzy kompleks obiektów sanatoryjnych położonych w Horyńcu-Zdroju w otulinie Południoworoztoczańskiego Parku Krajobrazowego. Budynkiem głównym jest Dom Zdrojowy w pełni przystosowany dla osób z niepełnosprawnością, mający nowoczesną bazę zabiegową z basenem leczniczym i pijalnią wód. W skład kompleksu wchodzi również dwa mniejsze sanatoria Jawor i Modrzew. W pobliżu znajdują się korty tenisowe i boiska sportowe (www.roztoczewita.pl).

Ryc. 1. Rozmieszczenie miejscowości uzdrowiskowych w województwie podkarpackim
Źródło: opracowanie własne na podst. http://www.mapykonturowe.pl/Mapa_konturowa_województwa_podkarpackiego,2,66.html

Przedmiotem badań niniejszej pracy był stan obecny oraz możliwości rozwojowe podkarpackich uzdrowisk i mającej miejsce na ich terenach turystyki uzdrowiskowej.

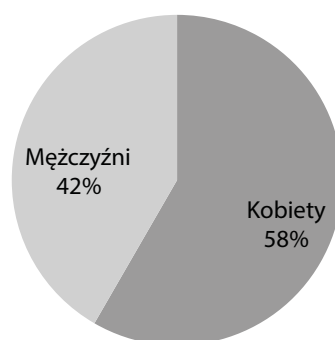
Celem teoretyczno-poznawczym była analiza związków zachodzących pomiędzy turystyką a turystyką zdrowotną i uzdrowiskową oraz pogląd na stan obecny turystyki uzdrowiskowej w województwie podkarpackim, zaś celem praktyczno-wdrożeniowym jest analiza i interpretacja uzyskanych wyników badań dotyczących możliwości rozwoju tego rodzaju turystyki na terenie województwa podkarpackiego.

Material i metody

Do zbierania materiału na temat stanu obecnego oraz możliwości rozwojowych podkarpackich uzdrowisk wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Techniką badań była ankieta, a narzędziem kwestionariusz ankiety, który został przygotowany w aplikacji Google Dysk i rozesłany e-mailowo do poszczególnych ośrodków uzdrowiskowych na terenie województwa podkarpackiego. Badania przeprowadzono w lutym 2016 roku. Udział wzięło 12 ośrodków z czterech podkarpackich miejscowości uzdrowiskowych (Horyniec Zdrój, Polańczyk Zdrój, Iwonicz Zdrój, Rymanów Zdrój). Przesłane ankiety wypełniali anonimowo pracownicy wymienionych zakładów uzdrowiskowych. Odesłane wypełnione ankiety zostały uporządkowane, a wyniki przedstawiono w niniejszej pracy w formie opisowej i graficznej.

Wyniki

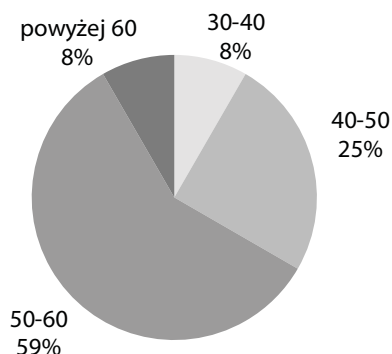
Rosnące oczekiwania i zmieniający się popyt turystów uzdrowiskowych przyczyniły się do pojawienia się nowych produktów, ukierunkowanych na potrzeby konsumenta, przy równoczesnym utrzymaniu dotychczasowej oferty. Uzdrowiska Podkarpackie oferują produkty skierowane do bardzo szerokiego grona odbiorców. Z kolei wzrost dochodów ludności przy jednoczesnym wzroście ilości czasu wolnego, a także wzrost mobilności, możliwości i częstości podróży powodują większe zainteresowanie wyjazdami turystycznymi, a w tym do uzdrowisk.

Ryc. 2. Rozkład procentowy osób wśród odwiedzających uzdrowisko z podziałem na płeć
Źródło: opracowanie własne

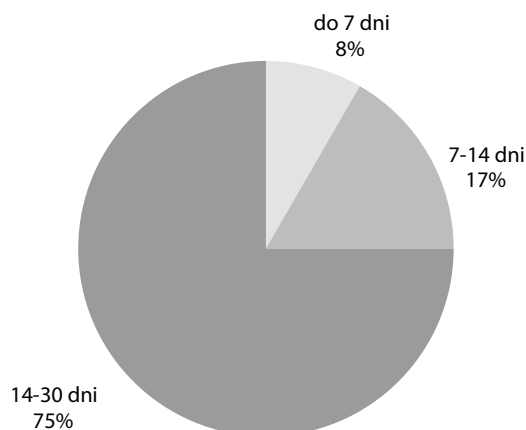
Wśród odwiedzających podkarpackie uzdrowiska przeważają osoby płci żeńskiej (58%) – ryc. 2. Może być to spowodowane ich większym zainteresowaniem sprawami zdrowia. Prawdopodobnie jest to jeden z powodów, dla których kobiety w Polsce wykazują wyższą żywotność (wg danych GUS z 2014 r: wiek w latach: kobiety: 81,1, mężczyźni: 73,1), (www.stat.gov.obszarytematyczne...).

Podobne wnioski można wyciągnąć z opracowania statystycznego „Lecznictwo uzdrowiskowe w Polsce w latach 2000-2011” przygotowanego przez Urząd Statystyczny w Krakowie (www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/ZOS_Lecznictwo_uzdrowiskowe_w_Polsce) przedstawiające w liczbach turystów – kuracjuszy w podkarpackich uzdrowiskach (27222 mężczyzn, 30257 kobiet).

Ryc. 3. Wiek kuracjuszy
Źródło: opracowanie własne

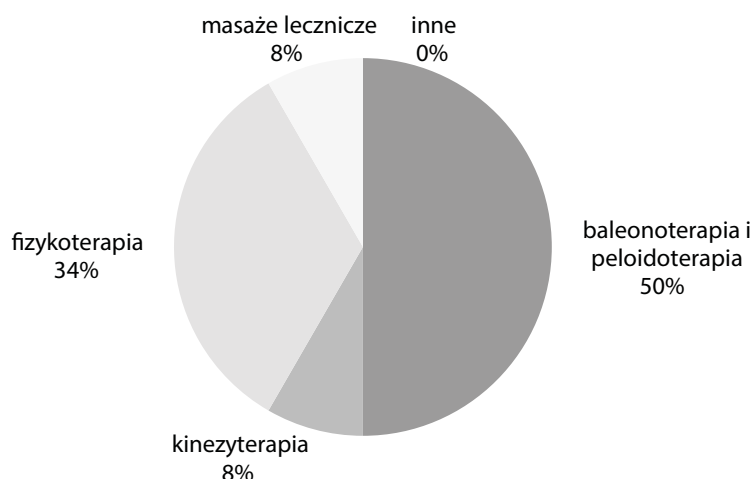
Rycina 3 obrazuje strukturę wieku kuracjuszy odwiedzających podkarpackie uzdrowiska. Najwięcej ośrodków wskazało wiek 50-60 lat (59%). Prawdopodobnie jest to spowodowane tym, iż jest to okres, w którym aktywność pracownicza spada, pracownicy wielu zawodów „wypalają się” (np. nauczyciele), osoby te potrzebują regeneracji i zapobiegania przewlekłym chorobom, które zaczynają się pojawiać w przedstawionym wieku. Co czwarty z badanych ośrodków wskazał na młodszą grupę w wieku 40-50 lat, a jedynie 8% wskazało na starszą grupę (powyżej 60 lat). Jedna odpowiedź (8%) wskazującą na grupę w wieku 30-40 lat, wskazywać to może na spadek aktywności wśród tej grupy, wczesny początek wypalenia zawodowego lub wyspecjalizowanie tego ośrodka w leczeniu chorób dotyczących coraz młodsze osoby. Autorzy nie spotkali się z odpowiedziami „0-20” i „20-30”.

Ryc. 4. Średni czas pobytu kuracjuszy w uzdrowisku
Źródło: opracowanie własne

Jak przedstawiono na rycinie 4, ankietowani najczęściej (75%) wskazywali na średni pobyt w swojej placówce na 14-30 dni. Prawdopodobnie jest to spowodowane tym, iż jest to minimalny czas pobytu, podczas którego zauważalne będą u pacjenta korzyści zdrowotne. Zdecydowanie mniejsza grupa (17%) zaznaczyła odpowiedź 7-14 dni, jedynie 8% (1 badany ośrodek) wskazało na odpowiedź „do 7 dni”. Wynika z tego iż prawdopodobnie jest to ośrodek, w którym większość pacjentów to pacjenci prywatni, wykupujący kilkudniowe pobyty i karnety na wybrane przez siebie zabiegi.

Podobne wyniki badań zostały przedstawione w raporcie końcowym z badania dziedzinowego pod nazwą „Analiza możliwości rozwoju turystyki zdrowotnej w województwie lubelskim...”. Z badań tych wynika, że wśród turystów uzdrowiskowych w województwie lubelskim najwyższy wynik zanotowano przy odpowiedzi 14-30 dni (83,7%). Odpowiedzi 7-14 dni udzieliło 29,3%, a „do 7 dni” udzieliło łącznie 6,3% (www.efs.2007-2013...).

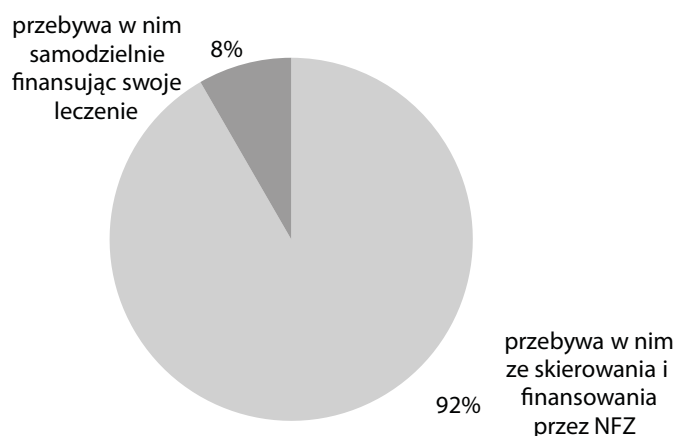
Ryc. 5. Zabiegi cieszące się zainteresowaniem wśród kuracjuszy
Źródło: opracowanie własne

Dane przedstawione na rycinie 5 informują, iż 50% respondentów (6 ośrodków) stwierdziło, że zabiegi cieszące się największym zainteresowaniem wśród kuracjuszy to te należące do grupy balneoterapii i peloidoterapii (kąpiele mineralne, solankowe, okłady i kąpiele borowinowe), kolejną grupą zabiegów jest fizykoterapia (naświetlania, działania ultradźwiękami itp.), odpowiedziało tak 34% badanych, po 8% ośrodków skłoniło się ku odpowiedziom: kinezyterapia (ćwiczenia indywidualne i grupowe) oraz masaż leczniczy.

Odmienne sytuacja przedstawia się w badaniach Głównego Urzędu Statystycznego, gdzie w 2010 roku w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego na Podkarpaciu, wszystkich zabiegów przyrodolecznictwa zostało wykonanych 18,4 tys., z czego kinezyterapia stanowi 6,9 tys. (37,5%), masaż leczniczy 1,7 tys.

(9,5%), zabiegi fizykoterapeutyczne 6,4 tys. (35%), a balneoterapeutyczne i peloidoterapeutyczne 3,3 tys. (18%) (www.stat.gov...).

Różnice w wynikach badań mogą wynikać z rozbieżności w czasie wykonywanych badań (2010 – 2015), a także z powodu wzrostu popularności zabiegów fizykoterapeutycznych (elektrolecznictwo, światłolecznictwo) na rzecz ćwiczeń kinezyterapeutycznych.

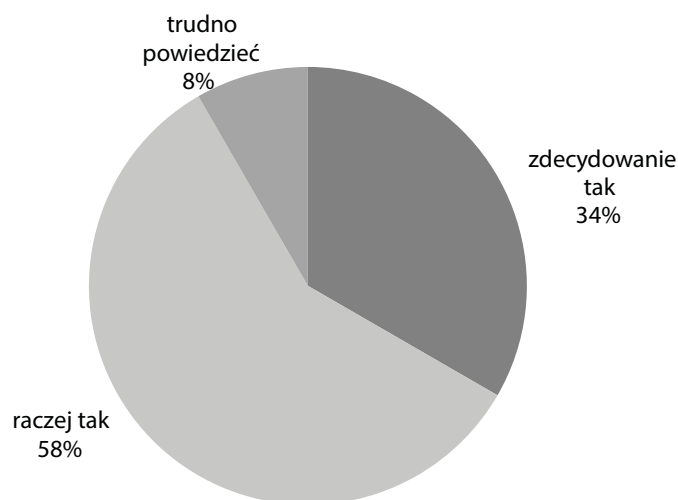
Ryc. 6. Finansowanie pobytu kuracjuszy w uzdrowisku
Źródło: opracowanie własne

Rycina 6 obrazuje sposoby finansowania pobytu kuracjuszy w uzdrowisku. Przedstawione na nim dane informują iż 11 uzdrowisk (92%) przyjmuje kuracjuszy, którzy są skierowani i finansowani przez NFZ, jedynie jedno uzdrowisko (8%) wskazuje na większe zainteresowanie ośrodkiem wśród sektora osób finansujących swoje pobyty i leczenie samodzielnie.

Podobne wyniki odnaleźć można w raporcie końcowym z badania dziedzinowego pod nazwą „Analiza możliwości rozwoju turystyki zdrowotnej w województwie lubelskim...”. Na finansowanie przez NFZ wskazuje 79,3% badanych. Dodatkowo pojawiają się odpowiedzi „finansowanie przez ZUS” – 3%, „finansowanie przez KRUS – 0,3% oraz odpowiedź „inne” – 6%. Prawdopodobnie w wielu przypadkach finansowanie z instytucji państwowych nie wystarcza na całkowite opłacenie pobytu, ponieważ aż 49% badanych wskazuje na odpowiedź „ze środków prywatnych” (www.efs.2007-2013...).

Podobne badania wykonane w 2013 roku w Jedlinie Zdroju na Dolnym Śląsku również wykazują najwyższy odsetek finansowania przez NFZ (72%). Na finansowanie przez ZUS wskazuje 20,8%. Główną różnicą jest to, iż na finansowanie ze środków własnych wskazuje jedynie 7,2% respondentów (Deluga, 2013).

Ryc. 7. Przygotowanie personelu uzdrowisk do obsługi kuracjuszy zza granicy
Źródło: opracowanie własne

Jak przedstawiono na rycinie 7 ponad połowa respondentów (58%) na pytanie o przygotowanie personelu do obsługi pacjenta zza granicy odpowiedziała „raczej tak”, a około 1/3 (34%) „zdecydowanie tak”. Świadczy to o coraz lepszym poziomie wykształcenia nowych kadr w sferze porozumiewania się językami obcymi oraz o tym, że uzdrowiska są gotowe rozwijać swoje oferty i reklamę poza granice kraju.

Kolejne pytanie dotyczyło opinii pracowników ośrodków uzdrowiskowych na temat tego, co przeszkadza w rozwoju uzdrowiska. Analiza zgromadzonych ankiet pozwalała na przedstawienie następujących spostrzeżeń: wśród odpowiedzi przeważają problemy finansowe – niskie dofinansowania, wysokie koszty utrzymania ośrodków (58%). Dokładnie 17% ankietowanych zwróciła uwagę na dużą ilość zakładów konkurencyjnych, 8% twierdziło, iż jest to słaba dostępność komunikacyjna. Wśród odpowiedzi pojawiły się również bardziej szczegółowe deklaracje: np. brak pływalni, co wynika prawdopodobnie z małego budżetu lub niewielkich możliwości lokalowych tego ośrodka uzdrowiskowego. Jeden ośrodek nie odpowiedział na to pytanie.

Kolejne pytanie dotyczyło najpopularniejszych sposobów promocji i przekazywania informacji o swojej ofercie potencjalnym odwiedzającym. Analiza zgromadzonego materiału pozwala stwierdzić, iż najwięcej informacji dostarcza się za pomocą stron internetowych, 100% badanych ośrodków wskazuje na tę odpowiedź. Jest to prawdopodobnie spowodowane tym, iż we współczesnych czasach jest to najszybszy, najtańszy i trafiający do bardzo szerokiej grupy odbiorców, pomimo średniej wieku osób interesujących się pobytami w uzdrowiskach. Kolejnym wskazanym sposobem informacji jest rozpowszechnianie materiałów reklamowych w postaci ulotek i broszur informacyjnych, 75% respondentów (9 ośrodków) udzieliło takiej odpowiedzi, co drugi ośrodek wskazu-

je na ogłoszenia w prasie, co również jest sposobem docierającym do szerokiego grona odbiorców, ciekawym wydaje się fakt, iż jedynie 1/3 (33%) badanych ośrodków zaznaczyło odpowiedź „radio i telewizja”, pomimo szerokości zasięgu tego typu mediów. Co czwarty ośrodek przesyła swoje oferty do biur podróży. Autor nie napotkał się z odpowiedzią „Oferty przedstawiane na targach turystycznych”, co może być spowodowane przekonaniem o niskim zainteresowaniu i wiedzy społeczeństwa na temat targów turystycznych.

Wnioski

Turystyka uzdrowiskowa jest szansą dla rozwoju i promocji województwa podkarpackiego wymaga ciągłych, gruntownych badań, nie tylko w kontekście stanu obecnego (stanu bazy uzdrowiskowej i dokonującego się na jej terenie ruchu turystycznego), ale także w kontekście możliwości jej rozwoju i poszerzania oferty oraz zasięgu działania.

W niniejszej pracy zostały scharakteryzowane różne aspekty turystyki zdrowotnej i uzdrowiskowej, szczegółowo zaś został przedstawiony stan infrastruktury i ruchu turystycznego na terenach podkarpackich miejscowości uzdrowiskowych. Przegląd informacji dostępnych w literaturze oraz na stronach internetowych, a także przeprowadzone badania pozwalają na identyfikację trendów panujących wśród turystów uzdrowiskowych, stanowią podstawę do dyskusji na temat słabych i mocnych stron zakładów uzdrowiskowych oraz sposobów ich skutecznej promocji i rozwoju oraz pozwalają na wysunięcie następujących wniosków wieńczących niniejszą pracę:

1. obecny stan bazy uzdrowiskowej w województwie podkarpackim jest zadowalający, jednak należy wciąż zabiegać o jego poprawę i rozwój;
2. większość ośrodków posiada bogatą ofertę zabiegów, jednak nie różniącą się znacząco od oferty zakładów konkurencyjnych;
3. ruch turystyczny na obszarach podkarpackich uzdrowisk generowany jest głównie przez osoby w wieku powyżej lat 40, a jego kumulacja przypada na okresy urlopowo-wakacyjne;
4. szansą dla rozwoju turystyki uzdrowiskowej jest zwiększająca się świadomość społeczeństwa na temat potrzeby dbania o zdrowie, profilaktyki chorób i prowadzenia zdrowego stylu życia;
5. coraz większy odsetek ośrodków uzdrowiskowych by uatrakcyjnić i dostosować swoje oferty do wymagań współczesnych turystów poszerza je o zabiegi SPA;
6. największym zagrożeniem dla ruchu turystycznego w uzdrowiskach są nowoczesne obiekty typu „Medical SPA” (na Podkarpaciu to np. Medical SPA w Grand Hotelu w Rzeszowie);

7. promocja uzdrowisk skupia się głównie na mass mediach (w szczególności Internet), przez co dociera do szerokiej grupy odbiorców, jednak niekoniecznie tych najbardziej zainteresowanych (osób starszych, nie mających dużej styczności z komputerem);
8. podkarpackie uzdrowiska posiadają szeroką gamę usług i ofert, są przygotowane do obsługi kuracjusza obcojęzycznego oraz są położone na terenach o wyjątkowych walorach przyrodniczych. Pomimo to borykają się z problemami finansowymi, co nie pozwala na ich optymalny i zrównoważony rozwój;
9. problemem w rozwoju uzdrowisk na terenie Podkarpacia jest również duża liczba konkurencyjnych zakładów uzdrowiskowych na terenie całej Polski;
10. działania prowadzone w ramach klastra „Uzdrowiska – Perły Polski Wschodniej”, do którego należy większość ośrodków uzdrowiskowych z terenu Podkarpacia dążą do poprawy innowacyjności ich ofert oraz do promowania ich nie tylko na terenie całej Polski ale także poza jej granicami. Działania te są w większości przypadków pozytywnie oceniane przez same ośrodki.

Piśmiennictwo

1. Deluga W. (2013), *Konkurencja jako czynnik podwyższania jakości usług sanatoryjnych*. Wyd. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 748, Ekonomiczne Problemy Turystyki nr 3 (23), s. 73-96.
2. Kierzek A., Kuciel-Lewandowska J. (2012), *Początki lecznictwa uzdrowiskowego na ziemiach polskich*. Wyd. Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław.
3. Luboński P. (2008), *Bieszczady: przewodnik*. Wyd. Oficyna wydawnicza Rewasz, Olszanica.
4. Łazarek M., Łazarek R. (2007), *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*. Wyd. WSSP, Lublin.
5. Osip-Pokrywa M., Standzoń-Gierak E. (2008), *SPA i uzdrowiska*. Hachette Livre Polska, Warszawa.
6. *Turystyka w województwie podkarpackim w latach 2010-2011*. Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2012.
7. *Ustawa o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych z dnia 28 lipca 2005*. (Dz. U. 2005 nr 167, poz 1399, art. 2, ust. 3).

Netografia:

8. <http://roztoczewita.pl/>

9. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/ZOS_Lecznictwo_uzdrowiskowe_w_Polsce_w_latach_2000-2010.pdf
10. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/polska-w-liczbach-2014-folder,14,7.html>
11. http://www.efs.20072013.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/baza_projektow_badawczych_efs/Documents/analiza_mozliwosci_rozwoju_turystryki_lubelskie_210314.pdf
12. <http://www.horyniec.net>
13. http://www.mapykonturowe.pl/Mapa_konturowa_wojewodztwa_podkarpackiego,2,66.html
14. <http://www.uzdrowisko-iwonicz.com.pl>

Liczba znaków ze spacjami 21 178